

Kardiologie ve FN Královské Vinohrady v Praze má 80 let a Kardiocentrum FNKV a 3. LF UK 20 let

Pavel Gregor

III. interní-kardiologická klinika 3. LF UK a FN Královské Vinohrady Praha

Vznik kardiologické kliniky a Kardiocentra ve FN Královské Vinohrady nebyl vůbec náhodný – vycházel z dlouhé historie kardiologie v této nemocnici i z okolností, k nimž došlo zhruba v průběhu posledního čtvrtstoletí. Počátky kardiologie ve FN Královské Vinohrady sahají hluboko do 30. let minulého století: v roce 1935 vzniklo lůžkové srdeční oddělení vedené **prof. Stanislavem Mentlem**. Mnozí z nás starších pamatují ještě známé Mentlovy prášky, složené z luminalu (barbiturát) a výtažku beladony, které se podávaly u anginy pectoris [1], a současně si přitom uvědomíme, jakou cestu náš obor od té doby urazil. Prof. Mentl byl v roce 1938 i ministrem veřejného zdraví a tělesné výchovy ve vládě ČSR, dále byl jedním ze zakládajících členů Československé kardiologické společnosti (založena 13. prosince 1929) a v letech 1942–1946 byl jejím prezidentem. V té době bylo základem kardiologie fyzikální vyšetření, RTG hrudníku a primitivní EKG. Magistraliter připravené Mentlovy prášky se v nemocnici občas používaly ještě v 70. letech 20. století, kdy byl celostátní nedostatek léků na anginu pectoris [1].

Další mimořádnou osobností vinohradské kardiologie byl **prof. Vratislav Jonáš**. Byl mimo jiné autorem vynikající třídílné monografie *Klinická kardiologie*, která vycházela v různých podobách v letech 1950–1962. Podle MUDr. Pavla Jerieho [2] patřil prof. Jonáš ke generaci univerzitních učitelů, kteří předali dědictví velkých českých internistů z doby přelomu století a první republiky generaci těch, kteří začali studovat po II. světové válce. Po promoci v roce 1923 nastoupil na kliniku prof. Ladislava Syllaby, roku 1932 se habilitoval a v roce 1942 se stal přednostou I. vnitřního oddělení, v němž se klinika po uzavření Karlovy univerzity změnila. Po osvobození a odchodu prof. Kristiána Hynka se stává krátkodobě jeho nástupcem, v roce 1959 jej však nahradil prof. Netoušek, který v 50. letech lépe vyhovoval politicky [3]. Od roku 1952 až do své smrti 7. května 1968 stál v čele interní kliniky nově zřízené hygienické větve Lékařské fakulty na Královských Vinohradech. Byl vynikajícím diagnostikem, ale i skvělým učitelem. Prof. Zdeněk Mařatka se vyjádřil o jeho přednáškách takto: „Byl z toho druhu učitelů, kteří autoritativním vystupováním připomínají kazatele v dobrém slova smyslu. Jeho způsob přednášek mi byl vzorem, který jsem se snažil napodobit.“ Vědecká činnost prof. Jonáše je charakteristická rysy, jež

nesou znaky obou škol, které formovaly jeho medicínský růst [2]. Od Ladislava Syllaby si přináší mistrné ovládání vyšetřovacích metod, jež jsou základem klinické analýzy u lůžka nemocného. Vliv prof. Hynka lze vystopovat v zájmu o řešení otázek z pozic biochemických a s aspekty fyziologie s použitím experimentu a laboratorní techniky. Začínal u lůžka nemocného, jemuž platil jeho hlavní zájem [2]. Profesorovy vizity byly hojně navštěvovány mediky i externisty, a také jeho publikace jsou založeny na klinickém pozorování. Úctyhodná monografie (*Obecná a speciální kardiologie* z let 1950 a 1957) dosáhla mezinárodního věhlasu. Publikoval více než 200 vědeckých prací [2], z kardiologických témat se nejčastěji objevovaly práce zaměřené na infekční endokarditidu, kardiální změny u endokrinopatií, nefritid, hypertyreózu, dále práce zaměřené na hypertenzi a vliv tělesného cvičení na oběhový systém.

Prof. Jonáš měl četné vědecké styky i za hranicemi. Jeho klinické schopnosti byly všeobecně známy – byl vyhledávaným konziliářem. Při všech svých schopnostech, mimořádném rozhledu a vědomostech byl člověkem skromným, tichým, někdy až plachým: vždy neokázalý a ohleduplný ke svému okolí – tyto rysy jej vzdalovaly od veřejného vystupování [2]. Navíc byl velice kritický, s vyvinutým smyslem pro pravdu. Jeho hlavním zájmem byl osud jeho nemocných. Vzácný čas věnoval své ženě a čtyřem dětem [2]. Prof. Jonáš měl skvělé zázemí [3] – milující manželku Marii, také lékařku – internistku, rozenou Wichterlovou, sestřenicí slavného chemika Otty Wichterleho. S ní měl 4 děti, 2 synové jsou též lékaři.

Krásná je i vzpomínka prof. Libánskému, z níž si dovoluji citovat [4]: „Moje vzpomínky na něho jako jednoho z mých nejdražších učitelů jsou stále živé... Dovedl jedinečným způsobem strhávat své okolí k nadšení pro medicínu, k zájmu o složité medicínské problémy. Nic mu nebylo tak cizí jako obecné řeči, lhostejnost, nezáměr. Za jeho slovy vždy už vězel zárodek příštího činu, jeho starost o nemocné byla vždy prostoupěna nejvyšší činností aktivitou, medicínské diskuse měly vždy jen jeden závěr: co nyní udělat co nejdříve a co nejlépe pro tohoto konkrétního nemocného... V medicínských diskusích se rozdával svému okolí a poslouchajícím studentům i lékařům měli vzácnou příležitost poučovat se z jeho hlubokých lékařských i lidských zkušeností. Při klinické výzkumné práci byla imponující jeho poctivost a kritičnost... Ačkoli

napsal řadu skvělých vědeckých prací a úctyhodnou kardiologickou monografií, myslím, že ti, kdož ho znali, budou na něho vzpomínat především jako na skvělého pedagoga, jedinečného diagnostika a terapeuta, poctivého, nezištného, skromného a statečného člověka, který po celý život mnoho a ze srdce rozdával, osud však k němu, bohužel, nebyl tak štědrý, jak by si byl zasloužil.“

Při pročítání Jonášovy monografie si čtenář uvědomí, jak se na jedné straně kardiologie změnila, na druhé straně pak jak její autor moderně myslel a některé její části jsou dosud beze změny platné. Změnilo se zásadně zastoupení některých nemocí, u jiných však k takovýmto změnám nedošlo. Ukazuje to úryvek: „... Více než 90 % poruch oběhového systému zapříčiňují kongenitální malformace, revmatická choroba, bakteriová endokarditis, difterie, lues, hypertyreóza, arteriální hypertenze a koronární skleróza. Pětileté zkušenosti s penicilinem opravňují k naději, že se podaří potlačit infekci a zastavit chorobný proces ve velké většině případů bakteriové endokarditidy...“ [5].

Velmi malé možnosti tehdejší kardiologické terapie ukazuje i následující úryvek, při němž si čtenář uvědomí, do jaké hloubky se v průběhu několika desetiletí věci v našem oboru změnily. „Při arteriální hypertenzi a poruchách srdečních z vysokého tlaku krevního selhaly až dosud všechny pokusy o aktivní interní terapii. Jedinými prostředky, jež mohou přinést aspoň dočasnou úlevu, je rozumná životospráva, užívání sedativ a posléze podávání obvyklých léků srdečních, když se objevily známky nedostatečného výkonu srdečního. Pozoruhodných výsledků docílili v novější době chirurgové rozsáhlou lumbodorzální splanchnickou resekci.“ [5].

Naopak jiné části Jonášovy „Kardiologie“ jsou do té míry platné i v dnešní době, že by čtenář nepoznal (s výjimkou odlišného jazyka), že jsou 70 let staré. „Ideálním cílem lékařství je zabránit vzniku chorobného stavu nebo alespoň co nejvíce omezit výskyt chorob..., bránit lidské zdraví omezením škodlivin v okolí. Otázka prevence chorob srdečních stojí dnes v popředí zájmu nejen celého lékařského světa, ale i celé veřejnosti pro čelné místo, jež zaujímají choroby srdeční a cévní v morbiditě a mortalitě dnešního pokolení. Bohužel je nutno přiznat, že se docílilo až dosud jenom málo úspěchů v tomto směru. Obecně se uznává, že je třeba soustředit pozornost spíše k zabránění a léčení příčin chorob srdečních než k léčení škod již vzniklých na ústrojí oběhovém.“ [5]. Lze k tomuto něco dodat v roce 2015?

Nejznámějšími žáky prof. Jonáše byli **Pavel Kozák** a **Vlastimil Víšek**. Prof. Kozák (1922–2003) se věnoval především neinvazivním kardiologickým vyšetřovacím metodám. Byl průkopníkem tehdy začínajících mechanokardiografických metod a systolických časových intervalů, jako jeden z prvních se začal věnovat i echokardiografií. Prof. Víšek byl v letech 1970–1990 přednostou II. interní kliniky, umístěné v nově postaveném pavilonu S, postupně zde vybudoval moderní kliniku. Jejím stěžejním úsekem bylo kardiologické pracoviště, které zahrnovalo kompletně vybavenou a výborně fungující

koronární jednotku. Byl i velmi dobrým organizátorem a učitelem – kromě přednosta kliniky zastával dlouhou dobu i funkci děkana lékařské fakulty. Z hlediska našeho oboru – kardiologie – patřil k nesmírně vzdělaným klinikům s obrovskými zkušenostmi, které štědře předával svým mladším podřízeným. Podrobněji jsme o prof. Víškovi psali naposledy v souvislosti s jeho úmrtím v roce 2013 [7], proto se nyní jeho osobností nebudeme dopodrobně znovu věnovat.

Josef Flek koncem 60. let 20. století v pavilonu E vytvořil monitorovanou lůžka – zárodek pozdější moderní koronární jednotky v pavilonu S – a v roce 1974 založil pojízdnou koronární jednotku – pionýrskou předzvěst dnešních plně vybavených vozů záchranné služby. Pojízdná koronární jednotka svázela do pavilonu S nemocné s akutním infarktem myokardu z Prahy 3 a Prahy 10. Na každý výjezd jel lékař, řidič a medik-sanitář. V této funkci mediků-sanitářů pracovala řada pozdějších slavných lékařů a profesorů – např. Jan Calta, Rudolf Špaček, Jan Tošovský, Jiří a Petr Widimský, Bohumil Seifert a další.

V roce 1978 nahradil předčasně zesnulého J. Fleka ve funkci vedoucího kardiologie na II. interní klinice **Václav Červenka**, který přišel z Ústřední vojenské nemocnice. Pod jeho vedením a za velké podpory přednosta kliniky V. Víška se kardiologie začala dále dynamicky rozvíjet. V roce 1979 získala II. interní klinika jako první v Československu dvourozměrný echokardiograf, v roce 1981 byla založena nová laboratoř invazivní kardiologie (V. Červenka). Roku 1982 zde poprvé v tehdejší Československu provedl V. Červenka první intervenční léčbu akutního infarktu myokardu intrakoronární trombolýzou, od roku 1984 pak byly prováděny i akutní PTCA. Roku 1984 vyšla první česky psaná učebnice echokardiografie (P. Gregor, P. Widimský). V roce 1991 byl zahájen program trvalé kardiostimulace (**S. Hrdlička**, **M. Herold**).

Během roku 1990 V. Víška v čele II. interní kliniky vystřídal **Michal Anděl**. Koncem roku 1991 pověřil vedením kardiologie na II. interní klinice P. Gregora (neinvazivní kardiologie, standardní lůžka) a P. Widimského (invazivní kardiologie, akutní lůžka).

Petr Widimský se v té době vrátil z ročního výzkumného pobytu v Nizozemsku a v letech 1992–1994 se tam opakovaně vracel. Zvládl tam mj. brilantní provádění koronárních angioplastik včetně akutních PCI při infarktu myokardu a položil základy vynikající spolupráce, především s pracovníky Thoraxcentra ve Zwolle, kteří patřili mezi evropskou katetrizační špičku a prvé průkopníky primární PCI u infarktu myokardu v celosvětovém měřítku.

Od 1993 byl na klinice zásluhou Petra Widimského zahájen program primárních PCI u infarktu myokardu s tím, že v roce 1995 byly zavedeny nonstop služby pro primární PCI jako jediné reperfuční metody u infarktu myokardu. Naše pracoviště se stalo prvním pracovištěm v ČR, kde bylo ukončeno používání trombolýzy v této indikaci a všichni pacienti s akutním infarktem myokardu s elevací ST byli léčeni pouze primární PCI. Mortalita pacientů s transmuralním infarktem myo-

kardu klesla prakticky ze dne na den z 11 % na 4 %. Tyto výsledky vedly k zamyšlení, jak poskytnout tuto šanci na záchranu života většímu počtu nemocných než jen těm z Prahy 3 a z Prahy 10 (v té době byli do FN Královské Vinohrady přijímáni převážně jen nemocní z těchto dvou pražských obvodů). Vyřešila to organizace rozsáhlé studie „PRAGUE“ pod vedením P. Widimského, do níž zapojil řadu nemocnic v Čechách i na Moravě a prokázal v ní přínos léčby infarktů s elevacemi ST ošetřených přímo angioplastikou. Výsledky studie PRAGUE nepochybně přispěly významným způsobem k tomu, že se primární PCI stala součástí každodenní praxe léčby infarktů myokardu v ČR, ale i ve většině vyspělých států. Patří mezi naše nejcitovanější práce a stala se součástí evropských i českých kardiologických doporučení, později organizoval a na nejvýznamnějších fórech prezentoval celou sérii dalších úspěšných studií řady PRAGUE 1–19 [8]. Své pracoviště – kardiologickou kliniku 3. LF UK a FN Královské Vinohrady – zásadním způsobem rozvinul a je především jeho zásluhou, že má výborný zvuk – např. v roce 2008 bylo toto pracoviště zařazeno mezi 8 evropských „Centers of Excellence“, což bylo publikováno mj. i v časopise Circulation [9].

V roce 1995 bylo vybudováno nové kardiologické pracoviště ve FN Královské Vinohrady (první operace v říjnu roku 1995), a tím vlastně začala historie Kardiocentra, které bylo formálně zřízeno o pár měsíců později (1. 7. 1996). Ředitelka FN Královské Vinohrady Z. Roithová ustanovila Kardiocentrum FN Královské Vinohrady jakožto novou strukturu uvnitř nemocnice, horizontálně propojující 3 pracoviště zabývající se léčbou kardiovaskulárních chorob – kardiologická oddělení I. a II. interní kliniky a kardiokardiologické oddělení. Vedoucím lékařem Kardiocentra jmenovala Petra Widimského. Pracoviště rozvíjelo kromě nosného programu perkutánních koronárních intervencí u infarktu myokardu i celou řadu dalších projektů. V roce 1998 byla k FN Královské Vinohrady administrativně připojena i bývalá nemocnice ministerstva vnitra Na Míčáncích, která měla dobré kardiologické oddělení vedené Pavlem Kohoutem a Václavem Bufkou. Kardiocentrum čítající 100 kardiologických lůžek (včetně 32 intenzivních) se stalo největším kardiologickým pracovištěm v ČR. Vývoj kardiologie ve FN Královské Vinohrady byl dovršen zřízením samostatné III. interní – kardiologické kliniky 1. 8. 2001. Jejím přednostou byl jmenován Petr Widimský.

Významná data vztahující se k historii kardiologie na Královských Vinohradech. Upraveno podle [1]

11. 5. 1902	otevření nové nemocnice na Královských Vinohradech
13. 12. 1929	založení Československé kardiologické společnosti (mezi zakladateli S. Mentl)
1935	vznik srdečního oddělení nemocnice Královské Vinohrady (S. Mentl)
1938	Stanislav Mentl ministrem veřejného zdraví a tělesné výchovy ve vládě ČSR
1942–1946	Stanislav Mentl prezidentem ČKS
1953	rozdělení LF UK na 3 fakulty – vznik Lékařské fakulty hygienické Univerzity Karlovy (v roce 1990 přejmenována na 3. lékařskou fakultu UK)
1950–1962	vydání rozsáhlé třídílné učebnice kardiologie V. Jonášem
1970	splynutí srdečního oddělení FN Královské Vinohrady s II. interní klinikou FN Královské Vinohrady a LFH UK (přednosta kliniky: Vlastimil Víšek, vedoucí kardiologického oddělení: Josef Flek)
1974–1985	pojiždná koronární jednotka (V. Víšek, J. Flek, S. Hrdlička)
1979	první dvourozměrná echokardiografie v Československu (P. Gregor, P. Widimský),
1981	nová katetrizační laboratoř na II. interní klinice – založení invazivní kardiologie (V. Červenka)
1982	první intervenční léčba akutního infarktu myokardu v Československu (intrakoronární trombolýzou, od roku 1984 též akutní PTCA, V. Červenka)
1984	první česky psaná učebnice echokardiografie (P. Gregor, P. Widimský)
1989	první československý PTCA workshop (V. Červenka)
1991	zahájen program trvalé kardiostimulace (S. Hrdlička, M. Herold)
10. 1995	zavedení nonstop služeb pro primární PTCA jako jediné reperfuční metody u infarktu myokardu (ukončeno používání trombolýzy v této indikaci ve FN Královské Vinohrady – první pracoviště v ČR, P. Widimský, J. Dvořák)
5. 10. 1995	vznik Kardiokardiologického oddělení (později kliniky) FN Královské Vinohrady (Z. Straka)
7. 1996	vznik Kardiocentra FN Královské Vinohrady spojením kardiologických oddělení obou interních klinik + kardiokardiologického oddělení (P. Widimský)
1998	přičlenění Kardiologického oddělení nemocnice MV Na Míčáncích
8. 2001	zřízení III. interní-kardiologické kliniky FN Královské Vinohrady a 3. LF UK
7. 2008	přičlenění oboru angiologie ke kardiologické klinice

Počátky **cévní chirurgie** na Chirurgické klinice FN Královské Vinohrady (vedené prof. Polákem) se datují do 60. let 20. století a jsou spojené s osobou **prof. Vladimíra Nahodila**. Prof. Nahodil na počátku 70. let publikoval dvě monografie o cévní chirurgii – první svého druhu v Československu. Jeho pokračovateli byli Josef Kalný a později Martin Bernat. V současnosti se věnují cévní chirurgii ve FN Královské Vinohrady **prof. Ivan Vaněk**, MUDr. Dvořáček, **prof. Adamec**.

Kardiochirurgie ve FN Královské Vinohrady má své počátky především v osobě fenomenálního chirurga **prof. Emericha Poláka** (přednosta vinohradské chirurgie v letech 1935–1971). Ten se mimo jiné věnoval hrudní chirurgii. Operace mitrálních stenóz na zavřeném srdci (komisurolyzy) prováděl na Vinohradech krátce se svými žáky **Vladimírem Vojtíškem** a **Antonínem Kosteleckým**. Skutečný začátek kardiochirurgie ve FN Královské Vinohrady je však spojen až s datem 5. října 1995, kdy byla na nově zřízeném kardiochirurgickém oddělení (později změněném na kliniku) provedena první operace srdce v mimotělním oběhu. Toto oddělení vybudoval mladý kardiochirurg z IKEM **Zbyněk Straka** za velké podpory tehdejší ředitelky nemocnice Zuzany Roithové. Strakovým zástupcem a vedoucím kardiologie je od těchto počátků až dosud **Tomáš Vaněk**. Kardiochirurgické oddělení se vypracovalo v krátké době mezi přední kardiochirurgická pracoviště v ČR.

Od roku 2009 má Kardiocentrum FN Královské Vinohrady a 3. LF UK statut komplexního kardiiovaskulárního centra. Je tvořeno dvěma klinikami – kardiologickou a kardiochirurgickou. Celkově je rozčleněno na 8 divizí. Jedná se o divizi akutní kardiologie (vedoucí **doc. Zuzana**

Mořovská), intervenční kardiologie (vedoucí **doc. Petr Toušek**), arytmiologie (vedoucí **doc. Pavel Osmančík**), angiologie (vedoucí **MUDr. Filip Roháč**), neinvazivní kardiologie (vedoucí **MUDr. Hana Línková**), kardiochirurgie (vedoucí **prof. Zbyněk Straka**), kardiologie (vedoucí **prof. Tomáš Vaněk**) a cévní chirurgie (vedoucí **prof. Ivan Vaněk**).

Literatura

1. Málková J, Straka Z, Gregor P et al. 75 let kardiologie na Královských Vinohradech. *Cor Vasa* 2010; 52(Suppl 1): 7–11.
2. Jerie P. Nad kardiologií prof. MUDr. Vratislava Jonáše, DrSc. *Cor Vasa* 1999; 41: 244–245.
3. Káš S. Profesor MUDr. Vratislav Jonáš, světově uznávaný, ale trochu zapomínaný kardiolog. *Prakt Lék* 2009; 89(1): 51–54.
4. Libánský J. Za profesorem Jonášem. *Prakt Lék* 1968; 48: 517.
5. Jonáš V. *Klinická kardiologie*. Praha: Zdravotnické nakladatelství 1950.
6. Gregor P, Widimský P. „Vzpomínání“ na pana profesora Jonáše. *Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit*. Praha: Univerzita Karlova 2013; 190–193.
7. Gregor P, Widimský P. Zemřel prof. MUDr. Vlastimil Višek, DrSc. *Cor Vasa* 2013; 55(1): 97.
8. Gregor P. Prof. MUDr. Petr Widimský, DrSc. šedesátiletý. *Vnitř Lék* 2014; 60(4): 267–268.
9. European Perspectives in Cardiology. Centers of Excellence: The cardiocenter Prague, Czech Republic. *Circulation* 2008; 117: f13–f18. Dostupné z DOI: <<http://doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.107.188509>>.

prof. MUDr. Pavel Gregor, DrSc.

✉ pavel.gregor@fnkv.cz

III. interní-kardiologická klinika 3. LF UK a FN Královské Vinohrady, Praha

www.fnkv.cz

Doručeno do redakce 11. 3. 2015